

DACIA IN VIZIUNEA ISTORICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO-STOLNICUL

de dr. ALEXANDRU LIGOR

Dacia din punctul de vedere al *istoricului* Constantin Cantacuzino-Stolnicul și nu a așa-zisului *cronicar*. Ne vom opri o clipă asupra acestui, în aparență numai, mărunț capitol, fără de care însă, discutarea subiectului nostru ar avea, se înțelege, de suferit. Istoric sau cronicar? Căci nu tot una este viziunea primului asupra Daciei cu aceea a unui simplu înregistrator de date și, de regulă, alese lingșiri. Este trist că astăzi se mai pune o astfel de întrebare în privința sa. Scrierile, mai cu seamă cele monografice, din urmă păreau a fi anulat o astfel de posibilitate, punându-l, și nu prin declarații, în drepturile sale, pe Cantacuzin, de istoric, cu anumite limite, de o anumită factură, dar istoric.

Citim, însă, tot de curind, de pildă — nu e singurul loc — în „Dicționarul de literatură română” (coordonator — Dim. Păcurariu), Edit. Albatros, București, 1979, cum Cantacuzino-Stolnicul nu-i decît un cronicar (umanist, adaugă autorii, e drept). Este trist că nu s-a pus o astfel de întrebare directă, mai de mult, și nu s-a căutat să se răspundă în chip *special* la ea.

Rezumînd, afirmăm că Stolnicul Constantin Cantacuzino nu poate fi considerat un cronicar; nu-i, dată fiind înalta sa cultură, erudiția sa; nu-i cronicar pentru caracterul complex al preocupărilor și creațiilor sale (istorice, geografice, filologice etc.), prin aria vastă a investigației ce face asupra izvoarelor istorice (naratice, diplomatice — vorbește despre hrisoavele domnești —, numismatice — descrie monedele emise de Traian împăratul, epigrafice — descifrează unele inscripții latine —, folclorice, cum de asemenea se referă la „troianurile” — drumurile mari de piatră și șanțurile imense construite de romani, la urmele podului de la Drobeta ș.a.), precum și asupra scrierilor înaintașilor sau contemporanilor săi, prin modul critic, comparativ de a le privi, prin încercarea, nu o dată reușită, de a depăși hotarele gândirii feudale, prin faptul că ajunge la ideea de legitate în istorie, prin aderarea sa la concepția evoluționară (de exemplu: „Nici un lucru cîte sînt supt lună stătătoriu și neschimbat nu poate fi” spune el, sau: „toate lucrurile cîte sînt în lume au și aceste trei stepene după ce se fac: adecăte urcarea, starea și pogorîrea”); istoric și nu cronicar, deoarece scrie la comanda conștiinței sale și nu a vreunui puternic al vremii, căutînd adevărul, dorind a fi obiectiv; istoric și nu cronicar, prin însăși chipul de abordare, de tratare a istoriei neamului (de la origini), prin însăși viziunea sa asupra Daciei. Cantacuzino — mare om politic, mare diplomat. Dar nu cronicar. „Prea-cinstitul”, „prea învățatul”, „prea înțeleptul” îl numeau contemporanii, nu cronicar.

Rămîn din opera Cantacuzinului, dincolo de unele erori (de datare, spre pildă, a războaielor daco-romane — după opinia sa, ele durează 16 ani —, asupra anilor de domnie — vezi Traian care, după el, a domnit pînă în 118, nu 117, iar Gallienus pînă în 271, nu 268 —, cu privire la datele luptelor lui Decebal cu Domițian — la el 99, de fapt 87 și 88—89 —, asupra localizării capitalei Daciei în vremea lui Traian — nu în apropierea actualului sat Grădiștea Muncelului, în Hațeg, ci la „Belgradul Ardealului” spune el —, asupra vîrstei lui Traian la data venirii sale la putere — 42 ani, în loc de 45 sau 46), dincolo de aceste și alte cîteva erori, asupra cărora nu avem a insista, rămîn marile lui idei, fundamentale, pe care, unul

dintre cei mai buni cunoscători ai vieții și activității sale — ne referim la Virgil Cândea — le numea, pe drept cuvânt, „permanențele operei stolnicului”.

Începem cu aceea dintre ele, fără doar și poate deosebit de prețioase, dar pe care n-a afirmat-o Stolnicul întâia oară cum s-a declarat în câteva dintre ultimile scrieri ce i s-au consacrat, anume: continuitatea viețuirii dacilor și geților pe meleagurile ce le-au aparținut din vechime și după cucerirea romană. „Din dachi și gheți — spunea el într-un loc al Istoriei — erau încă după încheierea războaielor dintre Traian și Decebal — mulți rămași (...) că nu s-au putut stinge toți oamenii dintr-o țară, cum nice să poate (...)”.

Menționăm că Miron Costin, înaintea Stolnicului, nota: „Ca locuitorii (daci, înțelegem noi, cine alții?) să nu mai ridice capul și să nu se mai răscoale împotriva Romei, Traian a colonizat Dacia (...)”. Spre deosebire de moldovean, istoricul din Țara Românească dezvoltă ideea, nu ne lasă doar s-o deducem.

Citind diferiți autori, Constantin Cantacuzino-Stolnicul înscrie hotarele Daciei înainte de cucerirea romană, între Dunăre, Tisa și Nistru (probabil, chiar Nipru, oricum nu Prutul, cum s-a socotit, comentează el).

Asupra vechilor locuitori ai Daciei — daci și geți —, iarăși dincolo de unele erori, determinate de preluarea fără discernământ a unora din știrile furnizate de cîțiva scriitori antici, neconforme cu realitatea, de confuzia voit creată, profitîndu-se de asemănarea de nume între goți și geți — „oameni varvari și groși, idololatri” —, repetă el, altminteri, cărturarul nostru face aprecieri realiste: „(...) Ostași mari și tari la bătaia războaielor, nepoftitori a să supune altora, nici a să birui de alții îngăduia. Avea crâii și oblăduitorii lor și nimănui supuși nu era” (autorul se referă la perioada ante 106). Iar despre doi dintre conducătorii geto-dacilor dă și unele amănunte; așa, Burebista, comandantul unei armate de 200 000 de oameni, sau Decebal, pe care-l caracterizează: „era foarte om viteaz și meșter la ale războaielor și bogat și mulțime de oameni avea”.

Deși vorbește cu mîndrie de descendența românilor, daco-romană, Cantacuzino condamnă totuși politica de cucerire a Imperiului roman. „Acestora dară (daco-geților, n.n.) mergînd numele și vestea cum sînt, și de tăria lor, împărații romani poftitori de lățimea împărăției lor fiind, precum toate împărățiile puternice sînt lacome de a le supune pre alții și a-și lăți și mări hotărâle împărăției lor și mai virtos romana monarhie atuncea pe acele vremi înflorind, de multe ori și în tot chipul au trimis să supue și pe acei dachi, precum și pe alte țări toate cîte era împrejurul lor”.

Simbioza daco-ramnă după cuceirrea lui Traian constituie o altă mare idee — și ea atît de actuală — a cărturarului nostru. Atît de puternic a fost acest fenomen (unirea daco-romană) încît — zice el — „nici cînd s-au rupt den Împărăția Romană și au intrat pentre dinșii alte limbi, ci tot într-una s-au ținut și au rămas și pînă astăzi”.

Istoricul nostru combate cunoscuta eroare strecurată de Simion Dascălul în *Letopiseșul* lui Grigore Ureche, o copie a lucrării moldoveanului fiind adusă personal, cum iarăși se știe, de Stolnic din Moldova în Țara Românească.

Comunitatea de teritoriu și de limbă a coborîtorilor din daci și din romani, continuitatea românilor în hotarele vechii Dacie constituie, de asemenea — de loc exagerate de noi — mari idei ale Stolnicului.

Contestă afirmațiile unor scriitori (ca Aurelius Victor, Rufius Festus, Iordanes, Eutropius și alții) despre părăsirea Daciei de către poporul de aici în a doua jumătate a sec. al III-lea e.n., în timpul împăratului Gallienus (cum se putea, ce rațiune ar fi avut, se întreabă el, „așa lesne a rădica atîta sumă și noroade de oameni, cu case, cu copii, așezați pe aceste locuri, fiind mai mult de 200 de ani”?) Lipsesc — continuă el — urmele materiale ale unei imense dislocări de populație. Se afirmă că numai o parte din oșteni au fost luați de aici, și, ca semn al faptului în sine, sînt „cei coțovlahi, cum le zic grecii, ce vedem că și pînă astăzi se află”.

Constantin Cantacuzino remarcă, de asemenea, cu mîndrie: „Însă nu puțină mirare iaste la toți cîți scriu de aciasta, nici la cîți bine vor socoti de acești rumâni, cum s-au ținut și au stătut pînă astăzi așa, păzindu-și și limba — și cum au putut și pot și pămînturile acéstea lăcuesc. Care acéstea la puțină limbi și neamuri să véde”.

Ideea unității românilor (și „rumâni înțeleg — nota el — nu numai ceștia de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt, și moldovenii, și toți cîți

într-altă parte să află“ români care, cu toții, „dintr-o fîntînă au izvorît și cură“), nu era numai a sa ori a cîtorva aleși cărturari, ci a poporului însuși. S-ar părea exagerată afirmația. Nu, deoarece ei, oamenii acestor pămînturi, ai Daciei, ei, după mărturisirea Stolnicului, „moșteni vechi și întemeiați acestor pămînturi socotindu-se că sînt“; și aceasta, continua el, „pentru că prin sute de ani trecuse și să rădăcinase în toată Dachia lăcuind“. Ei, românii, erau, cu alte cuvinte, conștienți de originea și stabilitatea lor și a strămoșilor lor.

În formații de stat diferite — Țara Românească, Moldova și Transilvania, fosta Dacie — trăiește (o spune Stolnicul spre știința generațiilor ce-i vor urma) un singur popor, ai cărui strămoși au fost dacii și românii, popor care vorbește aceeași limbă — româna. Ideea unității românilor, Dacia, ca simbol acum, cîndva realitate istorică, se vroia să fie imprimată mai adînc în conștiința oamenilor. Și acest lucru face Stolnicul. Nu numai el. Căci o fac un Ureche, un Costin, un Cantemir și o fac într-o înțeleasă idee politică.

Îi putem azi reproșa multe Stolnicului (pentru greșelile sale, pentru trecerea cu vederea a detaliilor de ordin socio-economic din istoria Daciei, spre pildă). Dar să nu uităm că opera sa — neterminată, din păcate — era scrisă în urmă cu circa trei veacuri. Și, mai cu seamă, nu trebuie să uităm că ideile lui asupra continuității dacilor pe meleagurile lor, după cucerirea romană, cu privire la simbioza daco-romană, la unitatea și continuitatea poporului român în hotarele vechii Dacii, în pofida chiar a separării în state feudale care numai într-un anume sens pot fi numite „de sinestătătoare“, marile lui idei s-au dovedit durabile, istoricii români și străini (cei de bună intenție, desigur) nefăcînd decît să le întărească cu noi argumente (arheologice mai cu seamă). Numai că, unii dintre cei ce se ocupă în chip special de începuturile noastre, de istoria Daciei, uită uneori a-l cita pe Stolnic, cu marile lui idei, considerîndu-l, din păcate, încă, un cronicar.

Bibliografie specială (selectivă)

- Constantin Cantacuzino-Stolnicul, *Operele...* (ediție îngrijită și introducere de N. Iorga), Edit. Minerva, București, 1901.
- Idem, *Istoria Țării Românești*, în „Cronicari munteni“ (ediție îngrijită de M. Gregorian, introducere de E. Stănescu), I, Edit. pentru Literatură, București, 1961.
- Constanti C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino*, extras din „Revista istorică română“, XIII, 1943, fasc. 1.
- Aurora Ilieș, *Autorul Cronologiei tabelare*, în voi. *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, Edit. Academiei, București, 1965, p. 351—355.
- Livia Bacăru, Corneliu Dima-Drăgan, *Biblioteca marelui umanist român Constantin Cantacuzino stolnicul (1640—1716)*, București, 1966.
- I. Ionașcu, *Din viața și din activitatea stolnicului Constantin Cantacuzino (1640—1716)*, în „Studii“, XIX, 1966, 4, p. 633—650.
- Constantin Șerban, *Repertoriul corespondenței stolnicului Constantin Cantacuzino*, în „Studii“, 4, 1966, p. 725—745.
- Livia Bacăru, Corneliu Dima-Drăgan, *Constantin Cantacuzino stolnicul (Un umanist român)*, Edit. Albatros, București, 1970.
- Virgil Cîndea, *Stolnicul între contemporani*, Edit. Științifică, București, 1971.
- Corneliu Dima-Drăgan, *Alte contribuții la biografia omului și operei*, în „Manuscriptum“, VI, 1975, nr. 2, p. 10—15.

Pentru o bibliografie mai bogată, precum și pentru reamintirea datelor esențiale din viața și activitatea Stolnicului Constantin Cantacuzino, a se consulta monumentală lucrare : *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Edit. Academiei, București, 1979, p. 142—147.

LA DACIE SELON LA VISION DE L'HISTORIOGRAPHE CONSTANTIN CANTACUZINO-STOLNICUL

R é s u m é

Très importantes dans l'oeuvre de l'historiographe Constantin Cantacuzino (et non pas du chroniqueur, tel qu'on parfois affirmé et malheureusement continuent à le faire certains chercheurs) sont les considérations que celui-ci fait sur la Dacie (territoire, habitants, événements historiques, etc.), points de vue qu'il exprimait en prenant comme fondement des sources riches et variées. Les dimensions réelles de ses idées (la continuité ici, sur le territoire de la Dacie des Daces et, après la conquête romaine, la formation du peuple roumain par la symbiose daco-romaine et sa permanente existence dans ces parages situées entre les Carpathes, le Danube et al Mer Noire, l'unité de notre peuple) sont données par leur durabilité. Les recherches ultérieures aux écrits du „stolnic“, et nous nous référons spécialement à celles archéologiques, n'ont pas annulé, mais au contraire, ont consolidé ses grandes idées, succinctement y présentées par nous mêmes.